ADRIAN TURCULEŢ
(Iaşi)

EXISTĂ O GRANIŢĂ PROZODICĂ A GRAIURILOR ARDELENEŞTI?

1. Introducere

Cercetarea noastră presupune ca premisă admiterea existenţei unor modele intonaţionale specifice graiurilor ardeleneşti sau cel puţin celor mai multe dintre aceste graiuri. Intonaţia *ardelenească* este recunoscută intuitiv atât de specialişti cât şi de nespecialişti. În *Tratatul de dialectologie românească* se menţionează „impresia de «cântat» şi, uneori, de «emfază» a graiurilor transilvănene", care s-ar datora, în primul rând, lungirii vocalelor accentuate (*Tratat*, p. 358)[1].

Analiza auditivă şi acustică a intonaţiei unor graiuri ardeleneşti a fost iniţiată de L. Dascălu-Jinga. Evidenţiind mai întâi unele particularităţi intonaţionale ale graiurilor maramureşene (Dascălu(-Jinga) 1975), ea a extins, ulterior, cercetarea asupra altor două graiuri de tip ardelenesc (din Ţara Oltului şi din sud-estul Bihorului), stabilind unele caracteristici proprii acestor graiuri, dar şi unele „tipare melodice comune cu graiurile din Transilvania" (Dascălu(-Jinga) 1986a, p. 29) sau „general ardeleneşti" (Dascălu(-Jinga) 1986b, p. 221, 237). Trăsăturile general ardeleneşti evidenţiate de autoare în comparaţie cu intonaţia limbii literare sunt conturul terminal (CT) descendent al interogativelor totale, care au în pronunţarea literară CT ascendent(-descendent), precum şi prezenţa unei „platforme tonale înalte"/a unui

[1] Această caracterizare aparţine cercetătorilor M. Marin şi B. Marinescu. În aceeaşi lucrare colectivă, Magdalena Vulpe afirmă că vorbirea maramureşenilor, datorită intensităţii „deosebit de mari a accentului", asociată cu lungimea vocalelor accentuate, „lasă impresia de «rar şi apăsat»" (*Tratat*, p. 322). În aceste consideraţii, impresia subiectivă este asociată cu posibile trăsături prozodice obiective.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

„platou înalt” care începe de la cuvântul care poartă emfaza enunţului şi continuă până la ultima silabă accentuată, pe care tonul coboară brusc. Autoarea are în vedere enunţuri din vorbirea mai mult sau mai puţin spontană, caracterizate prin emfază şi afectivitate.

Într-o cercetare parţială a rezultatelor unor anchete efectuate în cadrul proiectelor AMPER/AMPRom[2] asupra intonaţiei limbii române literare colocviale în 10 centre culturale româneşti (Turculeţ, Botoşineanu, Minuţ, Mladin 2008), CT descendent (înalt) al interogativelor totale a fost înregistrat (cu forme diferite de realizare a urcării tonului fundamental în partea preterminală) la informatori din Timişoara, Braşov, Sibiu, Cluj, Oradea, Baia Mare. Persistenţa acestui model intonaţional „ardelenesc”[3] în pronunţarea literară a vorbitorilor originari din Ardeal reprezintă o trăsătură importantă a variantei ardeleneşti a limbii literare colocviale.

Admiţând existenţa unor trăsături intonaţionale ardeleneşti, ne-am propus, în cercetarea de faţă, să probăm *existenţa unei graniţe prozodice* (intonaţionale) a graiurilor de tip ardelenesc, luând ca studiu de caz intonaţia a două localităţi aşezate de o parte şi de alta a Carpaţilor Orientali la 30 de km distanţă: Mureşenii Bârgăului (comuna Tiha Bârgăului) şi Prăleni (com. Poiana Stampei)[4]. Situate pe drumul naţional şi european care trece din Moldova în Transilvania, cele două sate s-au format relativ recent, în urmă cu peste două secole, prin roirea populaţiei din zonele româneşti mai vechi ale Bistriţei şi Câmpulungului Moldovenesc. Un rol important la formarea comunei bucovinene (probat de particularităţi fonetice segmentale, în primul rând, africatizarea palatalelor *Í – É* la *ĉ – ĝ*: *oĉ*, *pĉiŝor*, *bĝiŝ*, *ĝ(¢)aţă*) l-au avut imigraţiile din nord-estul Transilvaniei; după tradiţia locală, familia Pralea, de la care vine numele satului Prăleni, ar fi de obârşie transilvană. Locuitorii celor două localităţi se întâlnesc la târgurile din Bistriţa şi din Vatra Dornei.

[2] Cu privire la aceste proiecte se pot consulta: Contini 2005, 2007; Turculeţ 2007; Turculeţ, Minuţ 2007, precum şi Turculeţ (ed.) 2008.

[3] Înregistrat însă şi la informatorii din Chişinău şi (numai în interogative totale negative) la informatorul masculin din Craiova.

[4] Mureşenii Bârgăului este punctul de anchetă 218 din ALR I, iar Prăleni punctul 461 din NALR – *Moldova şi Bucovina*.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

M e t o d o l o g i a cercetării de faţă se înscrie, în linii generale, în cadrul celei propuse de proiectul AMPER, atât în ceea ce priveşte culegerea datelor, cât şi prelucrarea acustică a acestora cu ajutorul „rutinelor" realizate în cadrul proiectului şi incluse în programele de analiză a semnalului *Matlab & Simulink* şi *Praat* (vezi Turculeţ (ed.) 2008, în special p. 26–29).

AMPER îşi propune, în primul rând, stabilirea principalelor modele intonaţionale romanice enunţiative şi interogative „neutre", adică în enunţuri rostite fără emfază şi fără focalizarea unor constituenţi[5], cele mai potrivite în acest scop fiind considerate, prin echilibrul sintactic şi subiectul „obiectiv" de pers. a III-a, enunţurile cu structura SVO. Având în vedere specificul intonaţional al negaţiei româneşti *nu*, am inclus în chestionarul AMPER-ROM (pentru limba română) şi variantele negative ale enunţiativelor şi interogativelor. Pentru atlasul prozodic român (AMPRom) am alcătuit şi un al doilea chestionar, cu enunţuri mai apropiate de cele utilizate în vorbirea curentă, care au, pe de o parte, rolul de a contribui la instaurarea atmosferei de discuţie „amicală" între cercetător şi informatori, pe de altă parte, de a îmbogăţi corpusul atlasului cu alte tipuri de enunţuri. În plus, se cere repetarea unor propoziţii din lista AMPER, sugerându-se informatorilor focalizarea (prin contrast) a unor constituenţi. Dintre modelele de descriere a intonaţiei am adoptat raportarea la categoriile sintactice, utilizată şi în alte cercetări realizate în cadrul proiectului AMPER şi, de asemenea, de L. Dascălu-Jinga. Pentru comunicare am selectat o serie de aspecte ale intonaţiei importante din perspectiva confruntării celor două localităţi.

C o r p u s u l analizat[6] cuprinde 1 230 de enunţuri (ocurenţe): 45 de enunţuri din chestionarul AMPER x patru modalităţi (asertivă pozitivă şi negativă, interogativă pozitivă şi negativă) x trei repetiţii şi 25 de enunţuri din chestionarul AMPRom x trei repetiţii, înregistrate de la i n f o r m a t o r i i de sex feminin din cele două localităţi: MB1 şi P1, „gospodine" (casnice, crescătoare de vite, agricul-

[5] Sau cu „focus larg" în raport cu „focusul restrâns", după clasificarea lui D. R. Ladd (1996, p. 162).

[6] Acest corpus face parte din arhiva AMPRom.

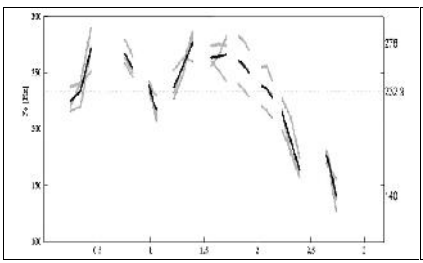
BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

toare) în vârstă de 54, respectiv, 52 de ani, absolvente de şcoală generală. Descrierea prezintă contururile medii a cel puţin trei repetiţii, cu unele excepţii în care se discută o singură repetiţie cu un contur melodic aparte.

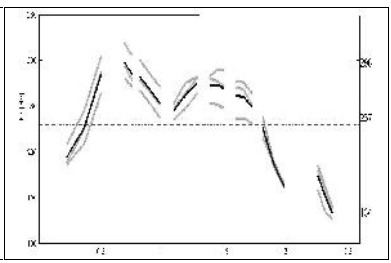
2. Aspecte ale intonaţiei din Mureşenii Bârgăului

2.1. Enunţiative afirmative:

2.1.1. cu structura SVO: *kwta, pwta* (vezi fig. 1). Cu puţine excepţii, toate unităţile accentuale sunt reliefate prin accente tonale. Primul accent tonal realizează şi primul vârf pe silaba accentuată a subiectului, cu o ridicare medie puţin peste 3 sT raportată la frecvenţa laringiană medie (Flm); al doilea vârf tonal, de cca 2 sT, se formează pe silaba accentuată a verbului. Apoi F0 coboară până la finalul enunţului, cu o pantă mai mare pe CT şi în special pe ultima silabă accentuată a enunţului, ultimul accent tonal reliefându-se prin proeminenţă negativă şi durată. În cazul când primul cuvânt al enunţului este proparoxiton (*pásărea*), vârful tonal se aliniază la începutul silabei posttonice[7].

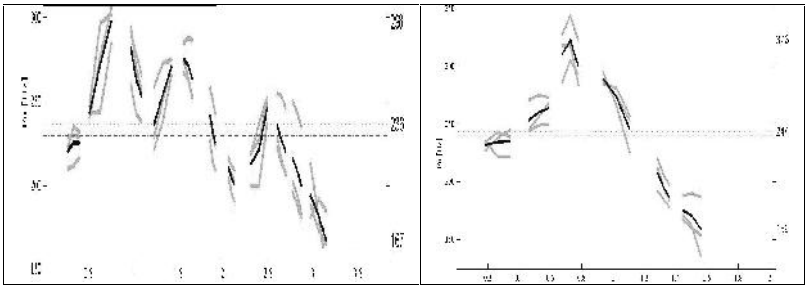
kwta: Un căpitan vede nevasta.

pwta: Pasărea vede nevasta.

[7] Această aliniere se menţine la toate cele patru modalităţi enunţiative.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

twga: Nevasta vede-un căpitan elegant. **9: Am văzut fetele.**

Fig.1 – Contururi enunţiative afirmative

Un aspect aparte aduce poziţia iniţială a subiectului cu accent oxiton *un căpitán, un călătór*[8]. Începerea enunţului cu o secvenţă de trei silabe neaccentuate pare a fi o dificultate care se rezolvă, în majoritatea cazurilor, prin dezvoltarea unui accent de natură ritmică pe *un.* În funcţie de raporturile de înălţime şi durată dintre *un* şi silaba accentuată *-tán*, accentul de pe *un* se percepe ca un accent secundar cu rol eufonic, ritmic (ca în repetiţia *kwta2*) sau ca un nou accent: de exemplu, în *kwta1*, *un* realizează vârful tonal cel mai înalt al enunţului: 343 Hz, cu 6.69 sT peste Flm, în timp ce al doilea vârf, pe silaba accentuată *-tán* atinge 286 Hz, cu 3.55 sT deasupra Flm; durata silabei *un* este, de asemenea, superioară: 226 ms faţă de cea a silabei *-tán:* 203 ms. În al doilea caz se produce spargerea unităţii accentuale primare şi scindarea conturului intonaţional în două contururi, primul redând o ezitare a vorbitorului; în plan segmental, limita prozodică determină neacomodarea lui *n* alveolar alungit la ocluziva următoare;

2.1.2. cu structura SVO cu extensiuni. Adăugarea unei extensiuni în sintagma nominală (SN) are ca efect apariţia unui al doilea accent tonal; de exemplu, enunţul *swka: Nevasta frumoasă vede un căpitan* prezintă trei vârfuri tonale: pe *nevásta* – 2.98 sT, pe *frumoásă* – 2.28 sT şi pe *véde*. Deşi accentul tonal al verbului este puţin

[8] În interiorul enunţului secvenţa de patru silabe neaccentuate: *(vé)de un căpitán* se rezolvă, de obicei, prin sinereza hiatului *eu: vedi-un căpitan*.

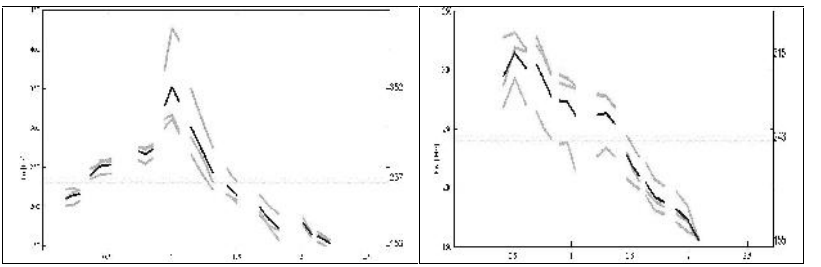
BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

perceptibil (urcarea faţă de silaba precedentă este de numai 17 Hz), limita dintre al doilea şi al treilea accent tonal marchează limita dintre SN şi SV. În *twga* (fig. 1), adăugarea unei extensiuni a obiectului direct provoacă realizarea pozitivă a accentului tonal al acestuia: al treilea vârf este pe *căpitán*, iar CT se realizează prin accentul tonal cu proeminenţă negativă din *elegánt*;

2.1.3. cu structura (S)VO. În enunţul 9 (fig. 1), vârful tonal circumflex al accentului nuclear se află la centrul vocalei accentuate a verbului *văzút*, la 323 de Hz/ 4.86 sT peste Flm, apoi tonul coboară până la 159 Hz/-7.41 sT, mai abrupt pe ultima silabă accentuată a enunţului: *fé(tele)*, care se reliefează prin intensitate şi prin durata cea mai mare în cadrul enunţului.

2.2. E n u n ţ i a t i v e n e g a t i v e:

2.2.1. cu structura SVO. Trăsătura comună şi relevantă este faptul că adverbul *nu* realizează „silaba proeminentă" (accentul tonal nuclear) a acestor enunţuri. Accentul sau accentele tonale precedente sunt, de regulă, mai puţin reliefate; atunci când şi subiectul este emfatizat, primul vârf tonal poate fi chiar mai înalt decât cel al lui *nu.*

twpn: Nevasta nu vede pasărea. **28: N-o venit nime la noi.**

Fig. 2 – Contururi enunţiative negative

Poate fi considerat ca reprezentativ conturul intonaţional din *twpn* (fig. 2): după o reliefare uşoară (2.74 sT) a vocalei accentuate din *nevásta*, se formează la mijlocul vocalei *(n)u* un accent tonal circumflex intrasilabic, specific emfazei, cu vârful de 352 Hz/ 6.78 sT peste

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

Flm, după care F0 coboară abrupt intrasilabic şi pe silaba accentuată a verbului *véde* şi apoi, treptat, până la punctul cel mai de jos al enunţului, la 157 Hz/–7 sT sub Flm. În unitatea tonală *nu vede*, preponderenţa tonală pozitivă o are *nu*, iar *ve(de)* se reliefează prin intensitate şi prin cea mai mare durată (121 ms) din enunţ;

2.2.2. cu structura VSO: 28 (vezi fig. 2). Aparent F0 începe neobişnuit de sus, cu 6 sT peste Flm; dacă luăm în consideraţie urcarea tonului pe *n* precedent, atunci atacul enunţului se situează mai aproape de Flm. Vârful tonal (nucleul): 325 Hz/4.40 sT peste Flm se află pe auxiliarul *(n)-o*, după care începe coborârea tonului până la punctul cel mai jos, situat la 154 Hz/–8.52 sT. Cele trei unităţi accentuale postnucleare nu au accent tonal propriu-zis, dar perceperea accentului lexical este păstrată prin durata (şi în mai mică măsură intensitatea) mai mare a vocalelor din *víne*, *níme* (*nime* are şi un mic vârf tonal aflat însă sub limita perceptibilităţii[9]) şi a diftongului din *nói*;

2.2.3. cu structura (S)VO: 14: *N-am văzut fetele.* Conturul intonaţional este similar cu cel din enunţul precedent (28): vârful tonal (circumflex) se află la mijlocul vocalei *a*, situat, în medie, la 295 Hz, cu 3.79 sT peste Flm; apoi, tonul coboară intrasilabic şi, în continuare, până la punctul cel mai de jos al enunţului: 170 Hz/–5.75 sT sub Lfm.

Menţionăm aici un fenomen care ar merita o tratare aparte, şi anume rostirea slabă sau/şi afonizată a vocalelor finale din enunţiative (afirmative şi negative)[10]. Scăderea generală a energiei articulatorii spre finalul enunţului se manifestă şi prin slăbirea tensiunii coardelor vocale (*creaky voice*). În exemplele noastre, vocalele *-ă* din *frumoasă* şi *-a* din *nevasta*, precedate de consoane surde, se asurzesc parţial sau total: în *frumoasă*, *-ă* dispare, uneori, complet, nemaiavând nici intensitate şi nici durată proprie (se confundă cu timbrul velar (un *î* ultrascurt) al lui *s* precedent (de exemplu, în *kwfn*1*: Un căpitan nu*

[9] Vârful abia schiţat pe *nime* rămâne sub 1,5 sT – pragul perceptibilităţii stabilit de Rietveld, Gusenhoven 1985. Conturul intonaţional seamănă cu cel al interogativelor parţiale.

[10] În interogativele totale (afirmative şi negative), emfaza modală (interogativă) care se manifestă în CT are ca efect menţinerea unei intensităţi ridicate la sfârşitul enunţului.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

vede pasărea frumoasă). În enunţiativele negative, asemenea modificări se produc şi mai frecvent decât în afirmative, deoarece vocea înaltă, (uşor) strigată care creează emfaza lui *nu* duce la slăbirea vibraţiilor laringiene la finalul enunţului. Două din cele trei repetiţii *kwtn* au vocala *-a* (din *nevasta*) afonizată, iar în a treia repetiţie are loc un salt nejustificat al FO pe vocala finală.

2.3. Interogative totale afirmative

Deoarece conturul intonaţional al acestor propoziţii prezintă variaţii în funcţie de structura accentuală a ultimului cuvânt din enunţ: oxiton, paroxiton, proparoxiton, vom lua această structură ca bază de discuţie.

2.3.1. Când cuvântul final este *oxiton*, conturul intonaţional neutru se caracterizează prin coborârea abruptă şi amplă a tonului pe silaba finală accentuată. De exemplu, în *twki* (fig. 3): după accentul tonal al subiectului (vârf la 272 Hz, cu 4 sT deasupra atacului primei vocale), tonul ia o poziţie joasă plată pe vocala accentuată a verbului *vé(de)*, apoi urcă în trepte pe silabele următoare până la începutul ultimei vocale accentuate (la 334 Hz/4.20 sT peste Flm), pe care coboară brusc (inclusiv pe nazala *-n*), până la 166 Hz/–7.90 sT sub Flm.

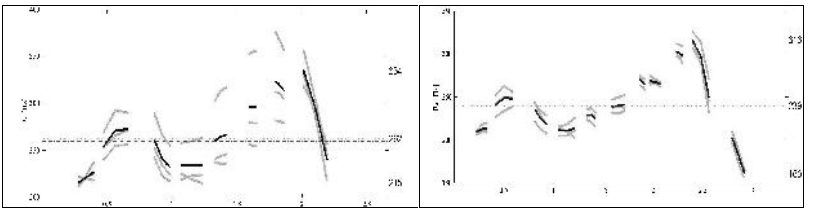
2.3.2. Când cuvântul final este paroxiton, CT *descendent* este reprezentat în proporţie de 43% (în 18 repetiţii din 42). Ca exemplu, vezi *twfi* (fig. 3): după primul vârf pe *nevásta*, tonul are o poziţie joasă relativ plată (sau este uşor ascendent sau descendent) pe *vé(de)*, urcă în trepte până la începutul ultimei vocale accentuate (la 316 Hz/4.83 sT peste Flm), apoi coboară brusc şi extins pe silaba accentuată şi pe silaba posttonică finală până la 161 Hz/–6.84 sT sub Flm. În majoritatea cazurilor, accentul final este *circumflex intrasilabic*[11]: urcarea tonului continuă pe o porţiune mai mult sau mai puţin extinsă a silabei accentuate şi apoi coboară brusc. După direcţia

[11] Din Botoşineanu 2007, p. 58–59 reiese că acest tip de accent tonal este frecvent şi pe valea superioară a Someşului Mare, deşi tonul *descendent* final apare în majoritatea graficelor cu enunţuri interogative reproduse. Denumirea *ascendent-descendent* dată de autoare accentului tonal final este ambiguă.

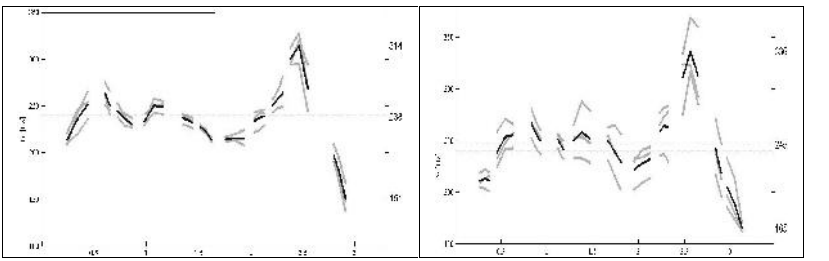
BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

şi extensia mişcării tonului în silaba accentuată, el poate fi preponderent *descendent*, *ascendent* sau *ascendent-descendent*; de exemplu, în *vwti* (fig. 3): după cele două accente ale SN urmează tonul plat pe *vé(de)* şi urcarea tonului în trepte până spre mijlocul silabei tonice care are un accent circumflex predominant descendent; căderea tonului continuă pe silaba posttonică finală.

2.3.3. Când cuvântul final este proparoxiton, predomină accentul *circumflex intrasilabic* (vezi *swpi*, fig. 3[12]), pe lângă care apar, mai rar, CT *descendent* tipic ardelenesc şi cel *ascendent* (pe silaba accentuată)-*descendent* (pe ultimele două silabe neaccentuate)[13].

twki: Nevasta vede-un căpitan? twfi: Nevasta vede pasărea frumoasă?

vwti: Pasărea galbenă vede nevasta? swpi: Nevasta frumoasă vede pasărea?

Fig. 3 – Contururi interogative afirmative

[12] Vârful circumflex echilibrat ascendent-descendent din *swpi* reprezintă media a două accente predominant ascendente şi a unuia predominant descendent.

[13] Accentul circumflex este legat de o (uşoară) focalizare a cuvântului respectiv. În întrebările uzuale cu structura (S)VO, acest tip de accent este foarte frecvent.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

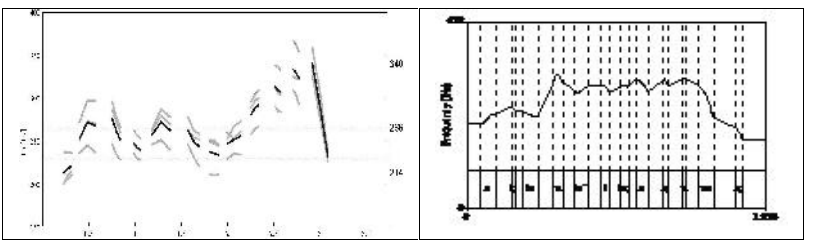
La interogativele totale afirmative, „cezura” joasă a vocalei accentuate a verbului face şi mai netă delimitarea dintre SN şi SV[14], prima sintagmă devenind tema enunţului. Conturul specific ardelenesc al SV a interogativelor totale, cu escaladarea accentului tonal al verbului (L*+ H !H) până la silaba accentuată a CT, realizează o emfatizare a întregii SV, care se constituie în rema enunţului.

2.4. Interogative totale negative

Conturul intonaţional al interogativelor negative cu structura SVO este similar cu cel al interogativelor afirmative, cu deosebirea că, de această dată, limita sintagmatică se află pe adverbul *nu* (cu ton uşor descendent), iar urcarea prefinală a F0 începe chiar pe silaba tonică a verbului: L + H* !H !H + L* L%.

CT *descendent* pe final oxiton (vezi *swkm* din fig. 4) este general, pe final paroxiton (vezi *pwsm1* din fig. 4) apare în proporţie de 50% (în 21 din 42 ocurenţe), iar pe final proparoxiton în proporţie de 42%. În celelalte enunţuri cu final pro/paroxiton, accentul tonal pe ultima silabă accentuată este *circumflex intrasilabic* predominant descendent (vezi *twpm* din fig. 4), iar coborârea tonului continuă pe silaba/ silabele finale.

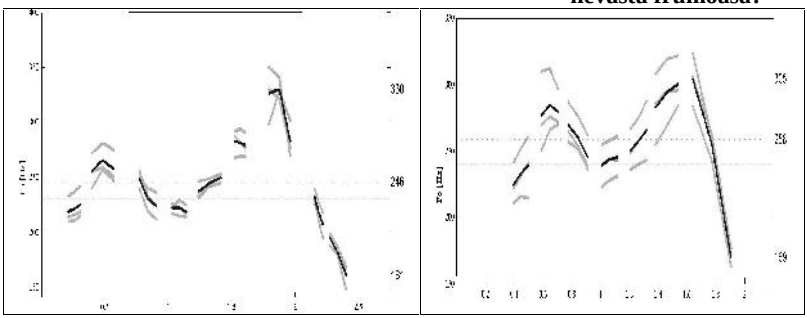
Uneori, emfaza pe *nu*, specifică enunţiativelor negative, se extinde şi la interogative: în *pwsm1* (fig. 4), *nu* are vârful cel mai înalt al enunţului, iar tonul se menţine ridicat până la declinul final, în platoul înalt descris de L. Dascălu-Jinga.

[14] Această delimitare se realizează la enunţiative prin „valea” dintre cele două sintagme.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

swkm: Nevasta frumoasă nu vede-un căpitan? **pwsm1: Pasărea nu vede nevasta frumoasă?**

twpm: Nevasta nu vede pasărea? **25: Nu vine nime la noi?**

Fig. 4 – Contururi interogative negative

Rangul tonal (*pitch range*) mediu al interogativelor negative (calculat la câte 18 enunţuri cu structura SVO) este mai extins decât cel al interogativelor afirmative: 154 Hz/10.56 sT faţă de 141 Hz/9.89 sT.

Interogativele negative care încep cu *nu* prezintă o ridicare iniţială a tonului care culminează pe silaba accentuată a verbului, după care urmează conturul obişnuit al interogativelor totale ardeleneşti (vezi graficul 25 din fig. 4).

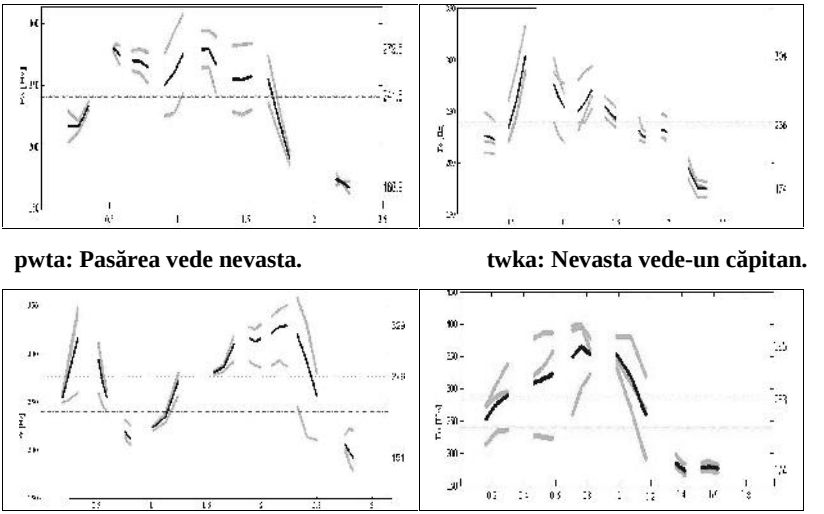
3. Aspecte ale intonaţiei graiului din Prăleni

3.1. E n u n ţ i a t i v e a f i r m a t i v e:

3.1.1. cu structura SVO: *kwta, pwta, twka* (vezi fig. 5). Tendinţa de reliefare a fiecărei unităţi accentuale prin accent tonal, pe care am întâlnit-o la Mureşenii Bârgăului, se manifestă din plin şi aici. Spre deosebire de MB1, informatoarea P1 emfatizează relativ frecvent constituenţi ai enunţului, chiar când acesta este rostit în condiţii „neutre”[15].

[15] Deoarece avem în vedere contururile intonative *neutre*, referirile la modificările acestora prin emfază sunt sumare şi vizează mai ales inf. P1.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

pwta: Pasărea vede nevasta. **twka: Nevasta vede-un căpitan.**

kwta: Un căpitan vede nevasta. **9: Am văzut fetele.**

Fig. 5 – Contururi enunţiative afirmative

Graficele *pwta* şi *twka* (fig. 5) au contururi intonaţionale „neutre”; de exemplu, în *twka*, după primul vârf tonal pe *nevásta*, care atinge 304 Hz/4.31 sT peste Flm, se formează un al doilea vârf mai mic pe *véde* cu 271 Hz/2.32 sT, apoi F0 urmează o linie descendentă[16] până la finalul cu 175 Hz/–5.25 sT sub Flm. Conturul melodic prezintă *declinaţia* caracteristică enunţiativelor neutre la nivelul celor două vârfuri şi până la final. În *pwta* atât primul accent tonal cât şi cel de al doilea (cu o uşoară emfază pe verb) se aliniază la începutul vocalei posttonice.

Graficul *kwta* prezintă, în schimb, focalizarea ultimului constituent sau, mai curând, a SV în întregime: accentul tonal al SN este escaladat de accentul tonal al verbului, urcarea F0 continuă pe silaba pretonică *ne-*, apoi tonul coboară pe silaba accentuată *-vá-* şi pe silaba posttonică finală *-sta*;

[16] Un mic salt pe silaba *-pi-* într-una din repetiţii este accidental, datorat timbrului acut al vocalei *i.*

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

3.1.2. cu structura SVO şi extensiuni. Multe repetiţii prezintă focalizări ale cuvântului final, fapt care face ca, în întregime sau în ultima parte, conturul melodic să capete un traseu ascendent până la vocala tonică finală, pe care tonul coboară[17].

Spre deosebire de femeia P1, bărbatul P2 rosteşte enunţiativele neutral cu declinaţia proprie acestei modalităţi[18]. Primul vârf tonal este cel mai pronunţat (*ùn căpitán* prezintă un accent secundar ritmic), iar accentul tonal pe verb este slab şi poate chiar să se efaseze total;

3.1.3. cu structura (S)VO. În şase repetiţii ale enunţului 9: *Am văzut fetele*, situaţia este următoarea:

– în trei repetiţii, silaba proeminentă se află pe verbul *văzút*, iar silaba accentuată din *fétele* se reliefează prin căderea abruptă a tonului şi prin durata cea mai mare din enunţ (vezi graficul 9 din fig. 5);

– în două repetiţii este focalizat obiectul *fétele*, având un accent tonal circumflex (ascendent-descendent înalt) care îl escaladează pe cel al verbului (cu 384 Hz faţă de 321 Hz), după care tonul coboară intrasilabic; pe ultimele două silabe, tonul rămâne aproape plat, la nivelul cel mai jos al enunţului. Silaba proeminentă din *fétele* are şi durata cea mai mare;

– într-o repetiţie atât verbul cât şi obiectul sunt focalizate, ceea ce duce la disocierea propoziţiei în două unităţi (fraze) intonaţionale.

Aceeaşi propoziţie a fost rostită de inf. P2 în toate cele patru repetiţii cu vârful tonal cel mai înalt (nucleul) pe verbul *văzút.*

3. 2. E n u n ţ i a t i v e n e g a t i v e:

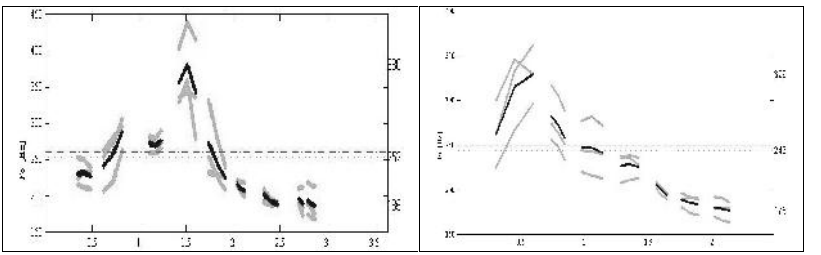
3.2.1. cu structura SVO. Caracteristică este emfaza puternică pe *nu*, exprimată printr-un accent circumflex al cărui vârf domină întregul contur: într-una din repetiţiile *twpn* (vezi fig. 6) vârful atinge

[17] Acest contur intonaţional enunţiativ cu emfază a ultimului constituent se aseamănă cu conturul interogativ al inf. MB1, dar urcarea tonului pe SV este mai puţin pronunţată.

[18] Şi în alte anchete din Bucovina, dar şi din Moldova, am avut dificultăţi în a obţine modele neutre mai ales de la informatorii de sex feminin care, având un rang tonal larg, prezintă mari disponibilităţi spre emfază sau nuanţări afective.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

439 Hz. În timp ce accentele tonice anterioare se menţin, unităţile accentuale posterioare adverbului *nu* (care include, în partea sa descendentă, şi silaba accentuată a verbului) se dezaccentuează. Într-o repetiţie a enunţului *twgn* este emfatizat şi adjectivul *elegánt*, care primeşte un accent circumflex, mai puţin înalt ca cel al lui *nu*;

twpn: Nevasta nu vede pasărea. **28: N-o venit nime la noi.**

Fig. 6 – Contururi enunţiative negative

3.2.2/ 3. cu structura (S)VO , VSO. Accentul nuclear al enunţului se află pe adverbul *nu* (cu vârful aliniat pe vocala auxiliarului *am* în enunţurile 12, 13: *Nu l-am văzut pe Ion/Vasile*), respectiv pe auxiliarul unit cu *nu* = *n-o*[19] (accent ascendent, eventual aliniat la începutul vocalei următoare sau circumflex intrasilabic) în enunţul 28 (fig. 6), iar unităţile accentuale următoare se dezaccentuează sau prezintă o foarte uşoară reliefare a silabei accentuate.

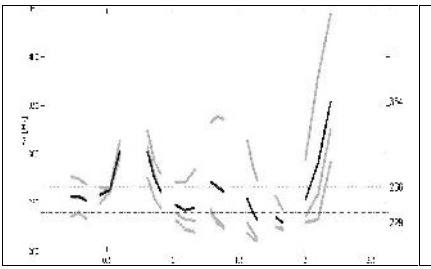
3.3. Interogative totale afirmative

3.3.1. Când cuvântul final este *oxiton*, CT are accent tonal *ascendent.* În exemplul *twki* (fig. 7), după primul vârf tonal pe *nevásta*, urmează o reliefare mai slabă a verbului, apoi tonul coboară, atingând punctul cel mai jos pe silaba penultimă, pentru a permite urcarea abruptă mai mult sau mai puţin extinsă (până la 444 Hz/8.87 sT) pe silaba finală accentuată: *căpitán*; într-una din cele patru repetiţii,

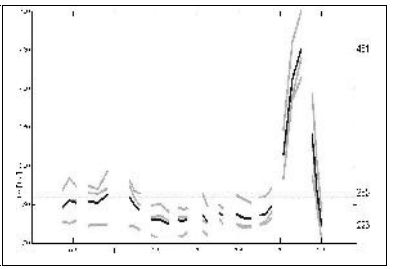
[19] În urma eliziunii vocalei *u* a adv. *nu*, are loc transferul accentului emfatic (tonal) pe vocala auxiliarului, ca în enunţul 28 pe vocala *o*: *n-o venit.*

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

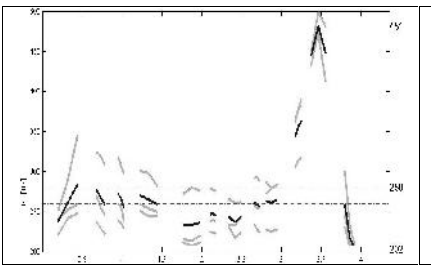
toate unităţile accentuale sunt emfatizate, iar ascensiunea bruscă a tonului pe silaba finală începe după câteva ms de urcare foarte lentă.

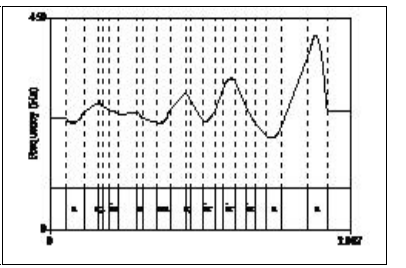
twki: Nevasta vede-un căpitan?

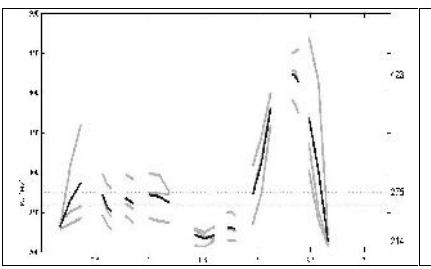
twxi: Nevasta vede-un căpitan amabil?

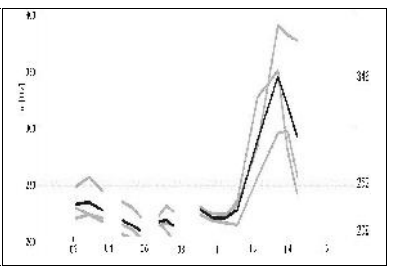
kwfi: Un căpitan vede pasărea frumoasă?

fwti3: Pasărea frumoasă vede nevasta?

kwpi: Un căpitan vede pasărea?

1: L-ai văzut pe Ion?

Fig. 7 – Contururi interogative afirmative

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

3.3.2. Când cuvântul final este *paroxiton*, accentul CT este *ascendent* (pe silaba accentuată) *-descendent* (pe silaba finală) în 50% din enunţuri. În exemplul *twxi* (fig. 7), după primul accent, tonul se menţine la un nivel scăzut (cu dezaccentuarea verbului şi a obiectului), apoi urcă abrupt pe ultima silabă accentuată: *amábil* şi coboară până la punctul cel mai de jos pe silaba finală neaccentuată. În celelalte 50% din enunţuri (21 din 42) accentul tonal final este *circumflex intrasilabic*, vezi *kwfi* (fig. 7): după primul accent tonal, tonul rămâne la un nivel jos pe verb şi pe obiect şi începe să urce pe prima silabă a adjectivului *frumoásă*, atinge vârful pe silaba accentuată a acestuia şi coboară intrasilabic şi, cu salt, pe silaba finală neaccentuată. În cinci dintre aceste 21 de repetiţii, vezi *fwti3* (fig. 7), emfatizarea puternică a ultimului cuvânt provoacă deplasarea accentului circumflex intrasilabic pe silaba posttonică finală, în timp ce pe silaba accentuată tonul are o mişcare concavă (descendent-ascendentă). Această formă a mişcării finale a tonului care seamănă unei tilde verticale înclinate spre dreapta apare şi la întrebările în care finalul oxiton poartă atât emfaza modală cât şi pe cea semantică (informaţională, afectivă)[20], vezi graficul 1 (fig. 7) în care deplasarea accentului circumflex se face pe nazala finală *-n*[21].

3.3.3. Când cuvântul final este *proparoxiton*, CT obişnuit este *ascendent* (pe silaba accentuată)*-descendent* (pe cele două silabe posttonice finale). În şase repetiţii, urcarea tonului culminează pe silaba posttonică, vezi *kwpi* (fig. 7), întrebarea primind o nuanţă uşor mirată.

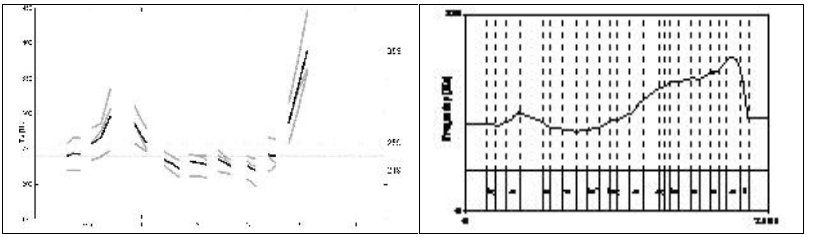
[20] Cu privire la distincţia între emfaza modală (interogativă) şi cea semantică, vezi Turculeţ 2005.

[21] Această deplasare spre dreapta a accentului circumflex intrasilabic şi forma de tildă a mişcării finale a tonului apare şi la inf. MB1 în întrebările cu emfază modală + semantică pe ultimul cuvânt.

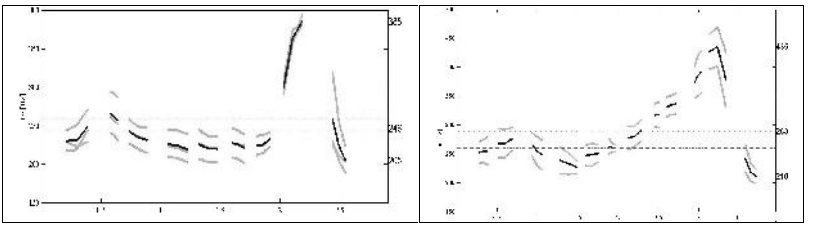
BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

3.4. Interogative totale negative

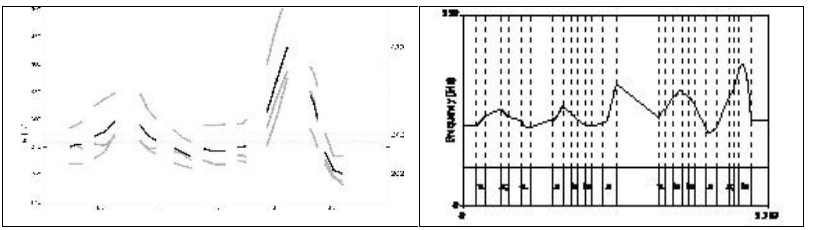
Contururile neutre sunt aceleaşi ca la interogativele totale afirmative.

twkm: Nevasta vede-un căpitan? twbm3 : Nevasta vede pasărea papagal ?

pwtm : Pasărea vede nevasta ? **twfm : Nevasta vede pasărea frumoasă?**

twpm : Nevasta vede pasărea ? **gwpm3: Un căpitan elegant vede pasărea?**

Fig. 8 – Contururi interogative negative

3.4.1. Când cuvântul final este *oxiton*, accentul tonal final este *ascendent.* Patru repetiţii prezintă emfatizarea SV, care capătă un contur melodic preterminal asemănător cu cel al interogativelor ardeleneşti: în *twbm3* (fig. 8), tonul începe pe verb o ascensiune care culminează cu un vârf pe începutul ultimei vocale accentuate, apoi coboară intrasilabic şi pe laterala finală *–l*.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

3.4.2. Când cuvântul final este *paroxiton*, CT cel mai frecvent (28 de repetiţii din 42, adică 67%) este *ascendent* (pe silaba accentuată) – *descendent* (pe silaba posttonică finală), ca în graficul *pwtm* (fig. 8). Într-o repetiţie cu focalizarea ultimului cuvânt, tonul ascendent de pe silaba accentuată se extinde, cu un salt, şi pe silaba finală neaccentuată, iar în 14 repetiţii (36%), accentul final este *circumflex intrasilabic*. Cinci dintre aceste 14 repetiţii amintesc de conturul melodic ardelenesc prin urcarea continuă a tonului începând cu verbul până la ultima silabă accentuată, pe care se formează vârful circumflex, după care tonul coboară intrasilabic şi pe vocala finală neaccentuată: vezi graficul *twfm* (fig. 8).

3.4.3. Când cuvântul final este *proparoxiton*, CT obişnuit este *ascendent* (pe vocala accentuată) – *descendent* (pe silabele finale neaccentuate), vezi graficul *twpm* (fig. 8). Un aspect deosebit are conturul enunţului *gwpm3* (fig. 8), format din două *fraze intermediare*, în care toţi constituenţii sunt emfatizaţi; după accentul tonal al grupului *nu* + verb cu un vârf circumflex pe silaba accentuată a verbului, mişcarea tonului pe cuvântul final are aspectul unei tilde verticale uşor înclinate cu vârful jos convex pe silaba accentuată: *pásărea* şi cu vârful înalt circumflex pe ultima silabă, după care tonul coboară intrasilabic.

Rangul tonal mediu al interogativelor negative este mai extins decât cel al interogativelor afirmative: 196 Hz/11.16 sT vs. 113 Hz/8.11.sT.

4. Comparaţie între Mureşenii Bârgăului şi Prăleni

4.1. Conturul intonaţional neutru al **enunţiativelor** este similar, prezentând tendinţa de a reliefa prin accente tonale toate unităţile accentuale (cf. enunţurile *pwta* şi *twka* din fig. 9, cu un coeficient de asemănare a curbelor melodice de 0.93 şi 0.88)[22]. În general, atacul F0 are loc sub Flm, în acelaşi punct sau în puncte apropiate. Comune sunt şi alinierea primului accent tonal la vocala posttonică în cazul

[22] Între paranteze indicăm la graficele comparative coeficientul de similitudine a curbelor melodice ale aceluiaşi enunţ rostit de cele două informatoare, coeficient calculat cu formula lui Pearson.

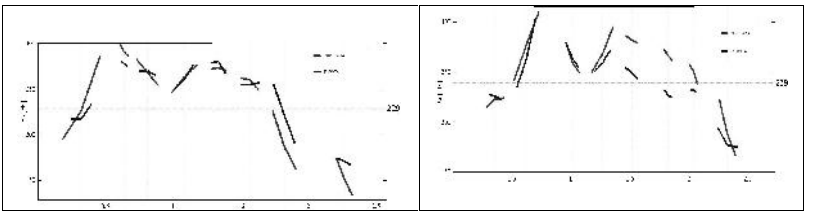
BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

subiectului proparoxiton (*pásărea*), ca şi tendinţa de a dezvolta un accent secundar (ritmic) sau chiar principal pe *un* (*căpitan/călător*, vezi *kwta* din fig. 9).

O deosebire între cele două informatoare este faptul că, de multe ori, la MB1 primul accent tonal este cel mai înalt, iar la P1 este mai înalt vârful al doilea (pe verb)[23].

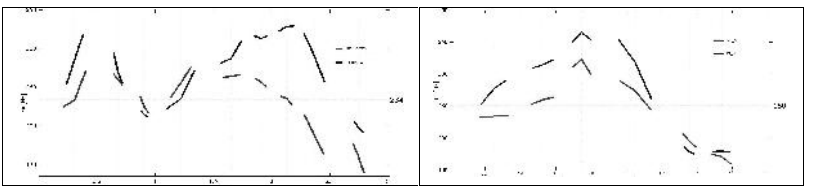
Şi în propoziţiile cu structura (S)VO, conturul intonaţional este similar, cu focalizarea verbului care primeşte un accent circumflex (ascendent-descendent), mai înalt la P1 (vezi enunţul 9 din fig. 9).

Ceea ce strică „armonia" contururilor melodice neutre şi scade asemănarea lor la cele două informatoare este tendinţa inf. P1 de a emfatiza elementul final al enunţului sau SV în întregime: de exemplu, focalizarea cuvântului *nevasta* în P1*kwta* (fig. 9) reduce coeficientul de asemănare a celor două contururi la 0.54.

MB1pwta+P1pwta: Pasărea vede nevasta.(0.93)

MB1twka+P1twka: Nevasta vede-un căpitan.(0.88)

MB1kwta+P1kwta: Un căpitan vede ne"vasta.(0.54)

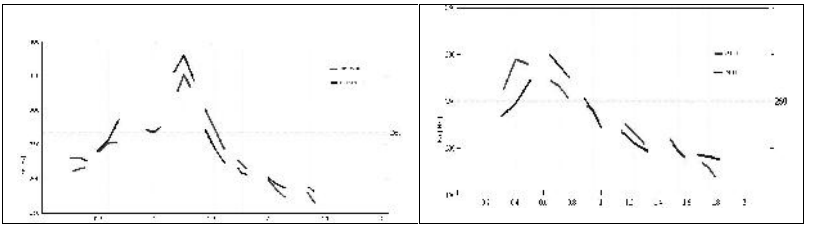
MB1_9 + P1_9: Am văzut fetele.(0.96)

Fig. 9: Contururi enunţiative afirmative

[23] În graficul MB1*twka* + P1*twka* (fig. 9), accentul tonal al verbului este mai reliefat la MB1.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

4.2. Trăsătura comună a **enunţiativelor negative** este emfaza pe adverbul *nu*, care a devenit marca obişnuită a acestor enunţuri. Sporirea energiei articulatorii pe *nu* permite reliefarea accentelor prenucleare, în timp ce accentele postnucleare se efasează, iar vocalele finale precedate de consoane surde se rostesc slab, afonizat sau dispar (cf. enunţurile *twpn* şi 14 din fig. 10).

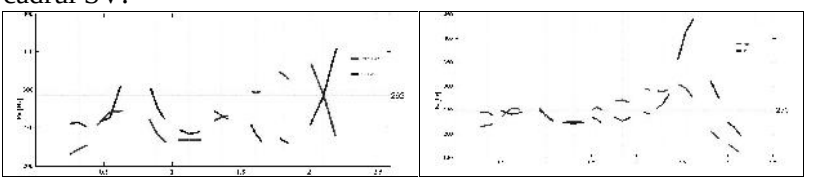

MB1 twpn+P1 twpn: Nevasta "nu vede pasărea.(0.95) **MB1_14 + P1_14: "N-am văzut fetele.(0.88)**

Fig. 10 – Contururi enunţiative negative

În cazul în care enunţul începe cu adverbul *nu*, acesta formează o unitate tonală împreună cu verbul; vârful tonal circumflex se află pe *nu* (unit cu auxiliarul: *n-am*) la inf. MB1 sau se aliniază la începutul silabei următoare la inf. P1, vezi graficul 14 din fig. 10). Vârful pe *nu* este mai înalt la P1, iar punctul final al conturului este mai jos la MB1[24].

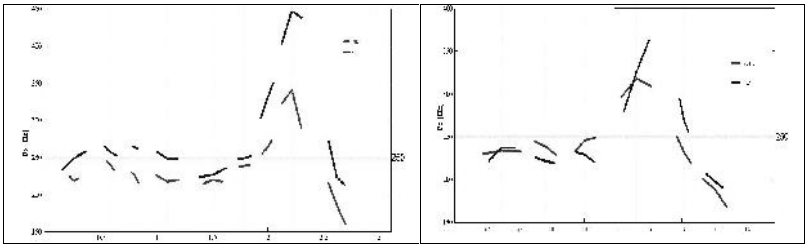
4.3. Enunţurile **interogative** prezintă diferenţe importante între cele două localităţi, graiul din Mureşenii Bârgăului prezentând un CT specific: *descendent înalt*, anticipat de mişcarea totală a tonului în cadrul SV.

MB1twki+P1twki: Nevasta vede-un căpitan?(–0.10) **MB1twvi+P1twvi: Nevasta vede pasărea galbenă? (0.39)**

[24] Acest fapt este în legătură cu rangul tonal mai înalt al inf. P1.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

MB1kwti+P1kwti: Un căpitan vede nevasta? (0.91) MB1_3 + P1_3: Ai văzut "fetele? (0.85)

Fig. 11 – Contururi interogative totale afirmative

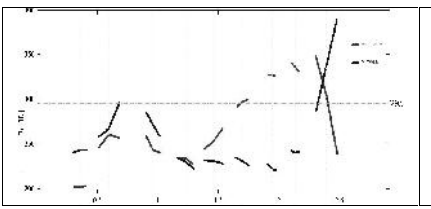
Deosebirea cea mai netă între cele două localităţi apare la conturul melodic al SV în interogativele cu final *oxiton* (vezi graficul Ms1*twki* + Ps1*twki* din fig. 11). Mişcarea tonului pe secvenţa de vocale neaccentuate dintre silaba a doua a verbului şi ultima silabă accentuată a enunţului prezintă o simetrie inversă: la MB1 tonul urcă în trepte (*upstep*) şi apoi coboară pe silaba accentuată, la P1 tonul coboară în trepte şi apoi urcă pe silaba accentuată. Coborârea pe secvenţa preterminală la P1 *nu trebuie* să fie însă atât de mare, pe cât este urcarea pe aceeaşi porţiune la interogativele ardeleneşti, care precedă intonemul[25] descendent.

La interogativele cu final *neoxiton*, coeficientul de similitudine a contururilor melodice este scăzut, dacă cele două informatoare folosesc modele diferite: de exemplu, coeficientul este 0.39 în *twvi*, unde MB1 are CT *descendent*, iar P1 *ascendent-descendent*, şi ridicat, dacă cele două informatoare utilizează acelaşi model: 0,91 în enunţul *kwti* rostit cu accent circumflex pe ultima vocală accentuată, în ciuda faptului că P1 are un vârf mult mai înalt. Destul de asemănătoare (coeficient 0.85) sunt şi CT-ale din enunţul 3 cu structura (S)VO şi cu focalizarea constituentului final, deşi MB1 are accent circumflex intrasilabic pe silaba accentuată, iar P1 are accent ascendent.

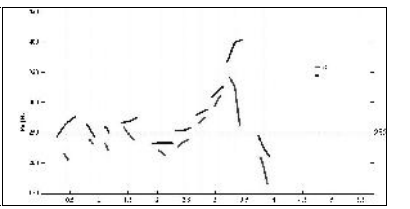
[25] Numim *intonem* mişcarea tonului pe silaba accentuată a CT, care marchează modalitatea enunţului.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

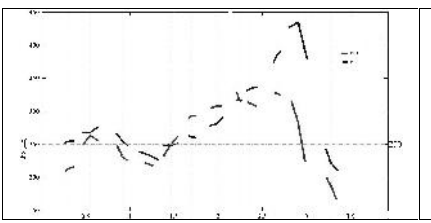
4.4. Contururile **interogativelor negative** sunt similare cu cele ale interogativelor pozitive, arătând aceeaşi deosebire maximă (opoziţie) în cazul CT al enunţurilor cu final oxiton: *descendent* (la MB1) vs. *ascendent* (la P1), vezi *twkm* (fig. 12) cu coeficientul de similitudine negativ –0.07. Coeficientul rămâne scăzut şi în cazul enunţurilor cu final neoxiton rostite de cele două informatoare cu modele intonaţionale diferite: cu accent final *descendent* (la MB1) şi *ascendent(-descendent)* (la P1) şi creşte atunci când informatoarele folosesc acelaşi model: *circumflex intrasilabic* (cf. interogativele pozitive *twvi* şi *kwti* din fig. 11). La unele interogative negative rostite de inf. P1 are loc o urcare treptată a tonului în SV, ca şi cea existentă în conturul melodic al inf. MB1. În asemenea cazuri asemănarea contururilor e mai mare, chiar dacă CT e diferit: de exemplu, în *kwtm* (fig. 12) coeficientul e 0.83, chiar dacă accentele finale sunt diferite: *descendent* la MB1 şi *ascendent-descendent* la P1; în *twfm* (fig. 12) coeficientul e 0.68, deşi CT e *descendent* la MB1 şi *circumflex intrasilabic descendent* la P1; în ultimul caz există diferenţe şi la nivelul SN, unde MB1 are un accent circumflex pe subiectul *nevasta*.

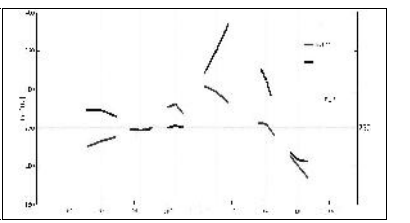
MB1twkm+P1twkm: Nevasta nu vede-un căpitan? (–0.07)

MB1kwtm+P1kwtm: Un căpitan nu vede nevasta? (0.83)

MB1twfm+P1twfm: Nevasta nu vede pasărea frumoasă? (0.68)

MB1_17+P1_17: N-ai văzut fetele? (0.69)

Fig. 12 – Contururi interogative totale negative

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

În enunţul 17 (fig. 12), cu structura (S)VO, apar deosebiri atât la CT: MB1 – descendent, P1 – ascendent-descendent, cât şi la conturul preterminal: MB1 are un accent circumflex pe silaba accentuată a verbului, iar la P1 accentul tonal al grupului verbal se află pe auxiliarul unit cu adverbul *nu*: *n-ai (văzut).*

Remarcăm şi tendinţa inf. MB1 (realizată mai frecvent la inf. MB2) de a extinde rostirea emfatică a lui *nu*, obişnuită în enunţiativele negative şi la interogativele negative (vezi graficul *pwsm1* din fig. 4).

5. Observaţii asupra duratei

Durata totală a vocalelor din fiecare enunţ (care aproximează durata acestuia) nu arată diferenţe clare între cele două informatoare: în unele propoziţii, durata vocalelor este mai mare la MB1, în altele la P1. Într-un eşantion de 6 enunţuri cu structura SVO şi 8 cu structura (S)VO, vocalele accentuate au o durată medie puţin mai mare la P1: 108 ms/ 97 ms faţă de 102 ms /93 ms la MB1.

Interogativele au o durată mai mare decât enunţiativele, datorită alungirii silabei accentuate finale, dar şi a silabei finale neaccentuate[26]: enunţiativele afirmative analizate durează, în medie, 647 ms, cele negative (datorită emfazei pe adv. *nu*) 723 ms, interogativele totale afirmative 695 ms, iar cele negative 730 ms[27].

În general, vocalele accentuate au durata cea mai mare în cadrul cuvântului prozodic pe care îl marchează. Excepţie poate face *un* (cf. *supra*, sub **2.2.**) care, în cadrul unităţilor prozodice *un căpitan* şi *un călător*, are în unele enunţuri o durată mai mare decât silaba care poartă accentul lexical primar.

La inf. P1 adverbul *nu*, care poartă nu numai accentul tonal al unităţii prozodice *nu + vede*, ci şi accentul nuclear al enunţiativelor negative, are o durată mai mare decât silaba accentuată a verbului

[26] În cazul cuvântului final proparoxiton *pásărea*, durata diftongului final tinde să egaleze sau chiar să depăşească durata silabei accentuate.

[27] În cazul enunţurilor cu structură (S)VO sau VSO, pentru care am avut mai puţine repetiţii: enunţiativa afirmativă (9) durează, în medie, 456 ms, interogativele afirmative (1, 3) 529 ms, enunţiativele negative (14, 28) 553 ms şi interogativele negative (15, 17, 25) 565 ms.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

véde, în timp ce, la inf. MB1, verbul se reliefează printr-o durată superioară. În interogativele totale negative, durata silabei accentuate a verbului (care poate avea accentul nuclear) rămâne superioară celei a adverbului *nu* la MB1, în timp ce la P1 *nu* poate avea o durată superioară celei a silabei *vé(de)*.

În cadrul cuvântului prozodic format din auxiliar + formă verbală: *l-ai/am văzut*, *n-am văzut*, *n-a venit*, aflat în poziţie iniţială, durata cea mai mare o are auxiliarul (precedat sau nu de adverbul *nu* elidat), la ambele informatoare, atât în enunţiative, cât şi în interogative.

Dintre vocalele neaccentuate cea mai mică durată medie o au vocalele (semi)închise: *(căp)**i**(tan)* – 36 ms, *(pas)**ă**(rea)* – 37 ms, *(c)**ă**(pitan)* – 40 ms şi *(fr)**u**(moasă)* – 45 ms. Celelalte vocale neaccentuate din enunţurile noastre: *e* şi *a* durează 66 ms, respectiv, 69 ms, iar diftongul *(pasăr)**ea*** (rostit, de obicei, *ia*) durează în medie 88 ms.

Vocala cu durata cea mai mare în contururile intonaţionale neutre este[28]:

– la MB1: prima vocală accentuată (cel mai des), vocala accentuată finală (de exemplu, în enunţurile 1 şi 9), vocala accentuată a verbului (la unele interogative) sau vocala accentuată a extensiunii SN: *frumoásă*[29];

– la P1: prima vocală accentuată este concurată în mai mare măsură de ultima vocală accentuată, de vocala accentuată a extensiunii SN (aproape intotdeauna) şi de vocala accentuată a verbului (mai ales la interogative).

Ilustrăm afirmaţiile precedente cu histogramele din fig.13.

1. MB1pwta + P1pwta: se observă distribuţia similară a duratei la ambele informatoare, dar şi unele deosebiri: la MB1 durata cea mai mare[30] o are prima vocală accentuată, iar la P1 ultima vocală accentuată. Durata tuturor vocalelor este mai mare, în acest enunţ, la MB1.

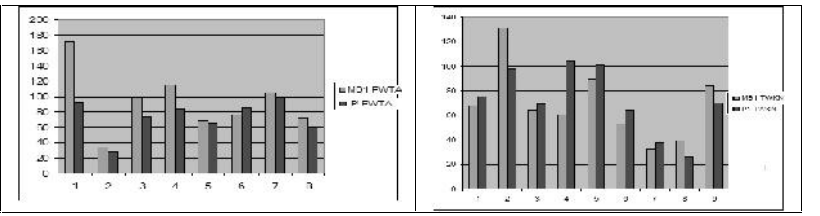
[28] Cu privire la durata adverbului *nu* în enunţurile negative şi la cea a verbului auxiliar, vezi *supra*.

[29] Abaterile indică o (uşoară) emfază pe constituentul a cărui silabă accentuată capătă o durată superioară.

[30] La cuvântul proparoxiton *păsărea* durata silabei accentuate este mai mare în acest enunţ ca de obicei.

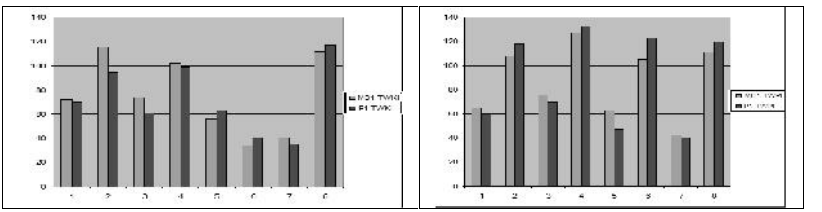
BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

2. MB1twkn + P1twkn: prima silabă accentuată din *nevásta* păstrează la MB1 durata cea mai mare, în timp ce, la P1, durata cea mai mare o are *nu*, dar şi vocala accentuată a verbului are o durată mai mare ca la MB1; vocala finală accentuată din *căpitán* are, la ambele informatoare, o durată mai mare decât cea a vocalelor finale neaccentuate.

1. MB1pwta + P1pwta: Pasărea vede nevasta.

2. MB1twkn+P1twkn: Nevasta nu vede-un căpitan

3. MB1twki + P1twki: Nevasta vede-un căpitan?

4. MB1twpi + P1twpi Nevasta vede pasărea?

Fig. 13. Histograme cu durata vocalelor

3. MB1twki + P1twki şi 4. MB1twpi + P1twpi: în ciuda diferenţei mari dintre contururile intonaţionale ale interogativelor, distribuţia duratei vocalelor se menţine similară la cele două informatoare. Diferenţa cea mai importantă dintre cele două histograme este dată de locul silabei accentuate în cuvintele finale: *căpitán*, respectiv *pásărea*. În *twki*, prima vocală accentuată îşi păstrează, la inf. MB1, durata cea mai mare (115 ms), urmată la mică diferenţă (112 ms) de vocala finală care, la inf. P1 are durata maximă. În *twpi*, vocala accentuată a verbului are durata maximă la ambele informatoare; se remarcă şi durata mare a diftongului *-ia* în poziţie finală, comparabilă cu cea a vocalelor finale accentuate.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

6. Concluzii

La nivelul contururilor intonaţionale *neutre* există numeroase asemănări în melodia celor două graiuri comparate. Dacă impresia de „cântat" se datorează rangului tonal extins, tonalităţii generale ridicate, tendinţei de a marca prin accente tonale toate componentele enunţului şi lungirii mai mari a unor vocale accentuate, atunci această caracterizare se poate atribui rostirii ambelor informatoare, atât celei din Mureşenii Bârgăului, cât şi celei din Prăleni. Evoluţia complexă a tonului în interiorul aceleiaşi silabe: accentele convex (circumflex), concav şi mişcarea în formă de tildă pe cuvântul final cu dublă emfază la interogative, care contribuie la aceeaşi impresie de „cântat", este prezentă, de asemenea, la ambele informatoare.

Asemănarea contururilor *enunţiative afirmative* neutre este confirmată şi de coeficientul de corelaţie ridicat al acestor contururi. Numai în cazul enunţurilot rostite cu emfază ale inf. P1, coeficientul descreşte, putând deveni chiar negativ.

Deosebirile, reduse, constau în tendinţa mai puternică a inf. MB1 de a plasa tonul cel mai înalt şi durata cea mai mare pe prima vocală accentuată, reliefând puternic începutul enunţului. Deosebiri mai mari în conturul melodic aduce tendinţa inf. P1 de a emfatiza, chiar în condiţii comunicative care ar cere modelul „neutru", verbul, constituentul final al enunţului sau SV[31].

Enunţiativele negative prezintă o deosebire graduală între cele două informatoare: reliefarea adverbului *nu* este mai puternică şi constantă la P1. Coeficientul de similitudine variază între 0.76 şi 0.97.

Deosebirea cea mai importantă apare la *interogativele totale*, pe care vorbitorii din Mureşenii Bârgăului le rostesc cu CT specific *ardelenesc:* intonemul *descendent înalt*, iar cei din Prăleni cu intonemul *ascendent-(descendent)*. Compararea vizuală a contururilor, confirmată de coeficientul de similitudine a acestora, arată că diferenţa este mai mare în cazul interogativelor cu final oxiton, atât pozitive, cît şi negative (cu coeficient de similitudine redus sau negativ[32]) şi mai mică în cazul

[31] Odată cu emfatizarea dispare însă caracterul neutru al conturului intonaţional.

[32] Coeficientul de corelaţie negativ înseamnă de fapt că cele două enunţuri nu se pot compara.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

interogativelor cu final neoxiton, care prezintă, pe lângă modelele deosebite ale CT: *descendent* (MB1) vs. *asecendent-descendent* (P1) şi un model comun celor două informatoare: *cel circumflex intrasilabic.*

Cercetarea noastră a dovedit că există o graniţă intonaţională în privinţa intonemului interogativelor totale (mai ales al celor cu final oxiton) între cele două graiuri investigate: un grai de tip ardelenesc şi unul moldovenesc de nord (bucovinean). Specificul „melodiei" ardeleneşti este dat, în primul rând, de intonemul descendent al interogativelor totale precedat de o urcare gradată a tonului în cadrul SV[33]. Modelul specific al interogaţiei totale, împreună cu reliefarea puternică (prin ton şi durată) a primei unităţi accentuale, constituie un indice important al originii ardeleneşti a vorbitorului.

Deoarece graiurile moldoveneşti nu prezintă deosebiri intonaţionale însemnate faţă de cele munteneşti, se poate lansa ipoteza că limita prozodică dintre Mureşenii Bârgăului şi Prăleni se extinde de-a lungul Carpaţilor Orientali, dar şi între graiurile ardeleneşti şi cele munteneşti[34]. Cercetări ulterioare de tipul celei realizate de noi, adică prin compararea directă a intonaţiei graiurilor locale, vor putea confirma sau nuanţa această ipoteză, aducând noi precizări în legătură cu limita dintre graiurile munteneşti şi cele din Transilvania de sud.

Revenind la intonaţia graiurilor din Mureşenii Bârgăului şi din Prăleni, remarcăm o anumită instabilitate a modelelor intonaţionale tocmai la interogativele totale, adică în zona principală de contrast, care poate fi pusă pe seama poziţiei acestor graiuri la limita a două arii prozodice. În timp ce opoziţia dintre intonemul ardelenesc *descendent* şi cel neardelenesc *ascendent* se menţine la interogativele cu final oxiton, situaţia interogativelor cu final neoxiton se prezintă ca una de tranziţie între cele două arii. Pe lângă modelele „tradiţionale"

[33] În întrebările emfatice, urcarea graduală a tonului devine, în cadrul structurii sintactice SVO, un platou (înalt) susţinut pe sintagma verbală emfatizată sau chiar pe întregul enunţ, dacă emfaza informaţională sau afectivă începe cu primul constituent.

[34] În cercetarea consacrată variantelor teritoriale prozodice ale limbii literare (Turculeţ, Botoşineanu, Minuţ, Mladin 2008) am constatat că intonaţia din Transilvania de sud (Braşov, Sibiu) este mai curând ardelenească decât muntenească, dar şi că intonaţia interogativă „ardelenească" pierde teren în unele zone, în favoarea unui model nou: „ascendent extins".

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

diferite, cele două graiuri au dezvoltat o variantă comună: accentul tonal circumflex situat pe silaba accentuată a CT. Acesta se poate explica pornind de la intonemul descendent ardelenesc printr-o uşoară deplasare spre dreapta a ascensiunii anterioare intonemului final, însoţită (mai ales la inf. P1) de un început întârziat al acestei ascensiuni. Următoarea etapă este extinderea ascensiunii tonului pe toată silaba accentuată finală, CT devenind ascendent-descendent (neardelenesc). La inf. MB1, interogativa totală afirmativă cu final paroxiton are accent circumflex puţin mai frecvent ca cel descendent, iar cea cu final proparoxiton prezintă preponderent accentul circumflex intrasilabic[35], alături de care apar, mai rar, modelul vechi descendent şi cel nou ascendent-descendent. Modelul descendent se păstrează încă în proporţii egale cu accentul circumflex la interogativele totale negative. La inf. P1, accentele circumflex şi ascendent-descendent sunt egale ca frecvenţă la interogativele afirmative cu final paroxiton, dar la cele negative predomină modelul ascendent-descendent. În cazul finalului proparoxiton modelul ascendent-descendent a fost singurul înregistrat, atât la interogativele totale afirmative, cât şi la cele negative[36].

La inf. P1 am înregistrat câteva enunţuri interogative negative[37] (cf. graficele *twbm*3 şi *twfm* din fig. 8) care prezintă un model asemănător celui ardelenesc, cu o ascensiune a tonului treptată (*upstep*) pe toată SV până la accentul tonal circumflex final.

BIBLIOGRAFIE

ALR I = *Atlasul lingvistic român*. Partea I, de Sever Pop, vol. I. *Părţile corpului omenesc şi boalele lui*, Muzeul Limbei Române, Cluj, 1938; vol. II. *Familia, naşterea, botezul, copilăria, nunta, moartea*, Muzeul Limbei Române – Otto Harrassowitz, Sibiu – Leipzig, 1942.

[35] Tendinţa actuală de deplasare spre dreapta a ascensiunii finale se împacă, se pare, mai greu cu un final descendent pe toate cele trei silabe ale cuvântului final.

[36] La proparoxitone apare chiar tendinţa de a deplasa ascensiunea tonului şi pe silaba posttonică.

[37] Interogaţia negativă este mai conservatoare, fiind mai puţin folosită decât interogaţia pozitivă şi având, de regulă, o nuanţă afectivă de supriză, mirare (că cineva nu face un lucru).

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

AMPER = *Atlas Multimédia Prosodique de l'Espace Roman*.
AMPER – Géolinguistique 2005 = *Projet AMPER – Géolinguistique – Atlas Multimédia Prosodique de l'Éspace Roman*, în „Géolinguistique", hors série 3 (ed. J.P. Lai), 2005.
AMPRom = *Atlasul multimedia prozodic român*.
Botoşineanu 2007 = Luminiţa Botoşineanu, *Graiul de pe valea superioară a Someşului Mare*, Iaşi, Editura ALFA, 2007.
Contini 2005 = M. Contini, *2e Séminaire international du projet AMPER*, în AMPER-Géolinguistique 2005, p. I-XI.
Contini 2007 = M. Contini, *Le projet AMPER: passé, present et avenir*, în Moutinho, Coimbra 2007, p. 9–19.
Dascălu(-Jinga) 1975 = Laurenţia Dascălu, *Observaţii asupra intonaţiei graiului din Maramureş*, în FD, IX, 1975, p. 125–139.
Dascălu(-Jinga) 1986a = Laurenţia Dascălu, *O intonaţie sud-carpatică în Ţara Oltului*, în SCL, XXXVII, 1986, nr. 1, p. 24–49.
Dascălu(-Jinga) 1986b = Laurenţia Dascălu, *Asupra intonaţiei graiului din Bihor*, în SCL, XXXVII, 3, p. 221–239.
Ladd 1996 = D. R. Ladd, *Intonational Phonology*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.
Moutinho, Coimbra 2007 = L. C. Moutinho, R. L. Coimbra (eds.), *I Jornadas Cientificas AMPER-POR Actas* (Aveiro, 29 e 30 de Outubro de 2007), Universidade de Aveiro, 2007.
NALR – *Moldova şi Bucovina* = Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion A. Florea, Ion Nuţă, Adrian Turculeţ, *Noul Atlas lingvistic al României. Moldova şi Bucovina*, de Editura Academiei Române, Bucureşti, 1987.
Rietveld, Gussenhoven 1985 = A. C. M. Rietveld, C. Gussenhoven, *On the relation between pitch excursion size and prominence*, în „Journal of Phonetics", 13, 1985, p. 299–308.
Tratat = Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.
Turculeţ 2005 = Adrian Turculeţ, *Emfaza interogativelor totale afirmative*, în AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LI, p. 2005, 417–435.
Turculeţ 2007 = Adrian Turculeţ, *Un nou atlas lingvistic romanic: AMPER*, în SCL, LVIII, nr. 1, 2007, p. 203–213.
Turculeţ, Minuţ 2007 = Adrian Turculeţ, Ana-Maria Minuţ, *De la AMPER la AMPRom*, în Luminiţa Hoarţă Cărăuşu (coord.), *Rezultate şi perspective ale lingvisticii româneşti şi străine.* Lucrările Sesiunii de comunicări din cadrul Zilelor Universităţii „Al. I. Cuza Iaşi" din Iaşi, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", p. 349–361.
Turculeţ, Botoşineanu, Minuţ, Mladin 2008 = Adrian Turculeţ, Luminiţa Botoşineanu, Ana-Maria Minuţ, Ioan-Constantin Mladin, *Aspects de la variation diatopique de l'intonation au niveau de la langue roumain standard*, în Turculeţ 2008, p. 21–72.
Turculeţ 2008 = Adrian Turculeţ (ed.), *La variation diatopique de l'intonation dans le domain roumain et roman*, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 2008.

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)

IS THERE A PROSODIC BOUNDRY OF TRANSYLVANIAN IDIOMS?

(Abstract)

The idioms spoken in Transylvania region are different from another Daco-romanian idioms through some specific intonational patterns. In this paper, the author aims to demonstrate that there is a prosodic boundry between the transylvanian dialects and the neighbouring dialects through a research of intonation of two villages situated on both sides of the Oriental Carpathians: Muresenii Bargaului (Bistrita-Nasaud county) and Praleni (Suceava county). The difference between the two idioms is evident in concerning the melodic character of the total interrogative utterances, especially those ending in stressed syllable: the *descending* intonation preceded by a rise of the tone in SV at MB vs. the *ascending* intonation in the speech of Praleni. In addition to that opposition, in the case of the total interrogative utterances with a nonoxytonic terminal, both idioms have developed a common pattern: the terminal *circumflex intrasyllabic* stress – which can be explained by the position of the two idioms at the boundry of two prosodic areas.

CUVINTE-CHEIE: *limite intonaţionale dintre dialecte, dezvoltări convergente la limita a două arii prozodice.*

KEYWORDS: *intonational borders between dialects, converging developments at the boundry of two prosodic areas.*

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”
Departamentul de Cercetare Interdisciplinară
în Domeniul Ştiinţelor Socio-Umane
Iaşi, str. Lascăr Catargi, 54
aturcu@uaic.ro

BDD-V742 © 2012 Argonaut, Scriptor
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:11:56 UTC)